

# אויסגעטרייסלט פֿון שלום עליכם

— שאַט! — רופֿט זיך אָן אַ ייד מיט קיילעכיקע אויגן. ווי ביי אַן אַקס, וואָס איז געזעסן די גאַנצע צייט אין ווינקל ביים פֿענצטער און האָט גערייכערט און געהערט מעשיות פֿון גנבות, גזילות, עקספּראַפּריאַציעס. — אַט וועל איך אייך דערציילן אַ שיינס, אויך מיט אַ גנבה וואָס האָט זיך פֿאַרלאָפֿן ביי אונדז, און דווקא אין בית-מדרש האָט זיך דאָס געטראָפֿן, און נאָך יום-כיפור דערצו! איר מעגט דאָס האָרבן.

אונדזער שטעל קאָסרילעווקע, — איך בין אליין אַ קאָסרילעווקער — איז אַ קליין שטעטל און אַן אַרעמס. קיין גנבים איז ביי אונדז נישטאָ. מען גנבעט נישט, ס'איז נישטאָ ביי וועמען וואָס צו גנבענען, און ס'איז נישטאָ וואָס צו גנבענען, און אַן אלעמען איז דאָך גלאַט אַ ייד קיין גנב נישט. דאָס הייסט, אַ ייד איז אַפֿילו יאָ אַ גנב, נאָר נישט אַזאַ גנב, וואָס זאָל קריכן דורך אַ פֿענצטער, אָדער גיין מיט אַ מעסער יענעם קוילען. דרייען, אויסדרייען, אַריינדרייען, פֿאַרדרייען און אַפֿדרייען יענעם דעם קאַפּ — דאָס מהיבא-תּוּת: אָבער נישט קריכן יענעם אין קעשענע אַריין, מע זאָל אים כאַפֿן פֿאַר דער האַנט און מע זאָל אים נאָך דעם באַדאַרפֿן פֿירן מיט אַ געלער לאַטקע אויף דער פּלייצע — דאָס פּאַסט פֿאַר איוואַן זלאָדי, אָבער נישט פֿאַר יידן ... שטעלט איך פֿאַר, האָט זיך ביי אונדז אין קאָסרילעווקע געטראָפֿן אַ גנבה, און נאָך וואָסער אַ גנבה — אַכצנהונדערט קאַרבן אין איין קלאַפּ!

ויהי היום, טרעפֿט זיך אַ מעשה, עס קומט צו פֿאַרן צו אונדז אין שטאָט אַריין אַן אורח, עפעס אַ ייד אַ פֿאַדראַטשיק פֿון דער ליטע, פּונקט אום ערב יום-כיפור פֿאַר מנחה, שטעלט זיך אָפּ, געוויינטלעך, אויף אַן אַכסניא, לייגט אָפּ דעם קלומיק און לאָזט זיך גיין גלייך אין שול אַריין און טרעפֿט אין אַלטן בית-מדרש. געקומען אין בית-מדרש צו מנחה, טרעפֿט ער די גבאָים ביי דער שיסל. — „שלום עליכם!“ — „עליכם שלום.“ „פֿון וואָנען איז אַ ייד?“ — „פֿון דער ליטע.“ „מה שמכם?“ — „וואָס איז אייער באַבעס דאָגה?“ — „איר זענט דאָך געקומען אין אַ שול.“ — „וואָהין דען זאָל איך גיין?“ — „וויילט איר מסתּמא ביי אונדז דאווענען?“ — „אַ ברירה האָב איך? וואָס דען זאָל איך טאָן?“ — „גיט-זשע עפעס אין שיסל אַריין.“ „וואָס דען, אומזיסט וועל איך דאווענען?“

קיצור-הדבֿר, אונדזער אורח נעמט אַרויס דריי זילבערנע קאַרבן און גיט אין דער שיסל אַריין, און אַ חוץ דעם — אינעם חזנס טעלער אַ קאַרב, דעם רבֿ אַ קאַרב, אויף דער תּלמוד-תּורה אַ קאַרב, אין צדקה-טעלער אַ חצי פּוּגל, אַ חוץ וואָס ער האָט צעטיילט די אַרעמע לייט, וואָס ביי דער טיר, — זיי זענען פֿאַראַן ביי אונדז, קיין עין-הרע, אזוי פּיל, אַז מע זאָל זיך וועלן צולאָזן צו זיי, באַדאַרף מען צעטיילן ראַטשילדס פֿאַרמעגן.

דערזען אַזאַ מין אורח, האָט מען דאָך אים מסתּמא אָפּגעטראָטן אַ שטאָט סאַמע אין מזרח-וואַנט. איי, ווי האָט מען גענומען אַ שטאָט, אַז אלע שטעט זענען פֿאַרנומען? איז קיין קשיא נישט. למאָי ווי נעמט זיך אַן אַרט, אַז סע מאַכט זיך אַ שמחה, אַ חתונה, אָדער אַ ברית, אלע זיצן שוין אַרום טיש, פּלוצעם ווערט אַ גערודער — וואָס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאַנג, ביז מען מאַכט אַן אַרט פֿונעם נגידס וועגן. קוועטשן זיך איז אַ יידישע זאַך: אַז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשן זיי זיך אליין ...

דער ייד מיט די קיילעכיקע אויגן שטעלט זיך אָפּ, באַטראַכט דעם עולם, וואָס פֿאַר אַן איינדרוק עס האָט געמאַכט אויף אונדז זיין ווייז, און דערציילט ווייטער.

— קיצור-הדבֿר, אונדזער אורח האָט זיך באַזעצט אויבן-אָן און האָט געבעטן ביים שמש אַ שטענדער. אָנגעבויגן זיך איבערן שטענדער, האָט זיך אונדזער אורח צו פּל-נדריי אָנגעטאָן אין טלית און אין קיטל און האָט זיך אוועקגעשטעלט דאווענען, האָט ער געדאוונט, די גאַנצע צייט געשטאַנען אויף די פֿיס, זיך נישט צוגעזעצט — פֿון צולייגן זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אָפּגעטראָטן פֿונעם שטענדער אויף קיין מינוט. דער ליטוואַק, סיידן דעמאָלט, ווען מע האָט באַדאַרפֿט זיך שטעלן שמונה-עשרה אָדער פֿאַלן פּורעים ... אָפּפּאַסטן אַזאַ טאָג און אויפּשטיין אויף די פֿיס, זיך נישט צוזעצן אַפֿילו — דאָס קאָן נאָר אַ ליטוואַק! ... ערשט נאָכן לעצטן בלאַז, אַז ס'איז געקומען צום וואַכעדיקן מעריב, חיים-חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים-חנא דעם מלמד פֿון קדמונים) האָט זיך אָנגעהויבן ציקלען: „מעריב-יבֿ ערבים!“ — פּלוצעם הערט זיך אַ געשריי: „גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!“ ... מע טוט אַ קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלשט. מע גיסט אים אָפּ מיט וואָסער, מע מינטערט אים אָפּ — ער חלשט ווייטער. וואָס איז די מעשה? ער האָט

געהאט מיט זיך, דער ליטוואק הייסט דאָס, אַכצנהונדערט קאַרבן! וועמען פֿאַרטרויט מען אַזאַ מטמון מיט געלט אין אַ פֿרעמדער שטאַט? האַלטן זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כיפור איז עפעס אויך נישט קיין פֿלאַן. האַט ער זיך מיט געווען, זאָגט ער, און האַט זיי אַריינגערוקט שטילערהייט אין שטענדער אַרײַן — אַ ליטוואק קאַן! אַצינד פֿאַרשטייט איר שוין פֿאַר וואָס ער איז נישט אָפּגעטראָטן פֿונעם שטענדער אויף קיין מינוט? ... נאָר בשעת שמונה־עשרה שטיין אָדער בעת פֿורעם פֿאַלן האַט, אַ פֿנים, דאָס געלט עמעצער אַרויסגעלקחנט.

קיזור־הדבֿר, ער גוואַלדעוועט, ער וויינט, ער לייגט אײַן די וועלט: וואָס וועט ער איצטער טאָן אָן געלט? ס'איז, זאָגט ער, פֿרעמד געלט, ס'איז נישט זײַנס, ער איז נאָר אַ משולח פֿון אַ קאַנטאַר, אַ ייד אָן אַרעמאָן, זאָגט ער. און אַ מטופּל מיט קינדער, — עס קומט דאָך אים איצטער, זאָגט ער, נאָר נעמען און אַרייַנוואַרפֿן זיך אין וואָסער אַרײַן, אָדער אויפֿהענגען זיך, זאָגט ער, אַט דאָ אין שול פֿאַר אַלעמען אין די אויגן! ...

דערהערט אַזעלכע דבורים איז דער גאַנצער עולם געבליבן שטיין ווי געליימט, גאָר פֿאַרגעסן, אַז ס'איז נאָך אַ תּענית און מען באַדאַרף גיין אַהיים גיכער זיך אָפּפּאַסטן. ס'איז אונדז געווען אַ בזיון פֿאַרן אורח, אַ חרפה, אַ בושה פֿאַר זיך אַלײַן: אַזאַ גנבֿה, אַכצנהונדערט קאַרבן! און ווי? אין בית־מדרש, אינעם אַלטן קאַסרילעווקער בית־מדרש! און ווען? יום־כיפור! אַזאַ מעשה איז ניט געהערט געוואָרן אין דער וועלט!

שמש! פֿאַרשליסט די טיר! — אזוי האַט געגעבן אַ באַפֿעל אונדזער רבֿ. מיר האָבן אונדזער אייגענס אַ רבֿ, הייסט ער רבֿ יוזיפֿל, אַן אמתער, אַן ערלעכער ייד, אַ כּשרער, אַפֿילו נישט אַזאַ איבערגעשפיצטער, נאָר אַ מזג־טובֿ, אַ מענטש אָן אַ גאַל. ער האַט אין זיך אַ מאָל אַזעלכע איינפֿאַלן, וואָס איר וועט דערויף קיין מאָל נישט פֿאַלן, איר זאָלט זײַן מיט אַכצן קעפֿ! פֿאַרשלאָסן די טיר פֿונעם בית־מדרש, רופֿט זיך אָן רבֿ יוזיפֿל דער רבֿ צום גאַנצן עולם, און אַלײַן איז ער בלאָס, ווי די וואַנט, די הענט ציטערן אים און די אויגן ברענען:

— שמעו נאָ, רבותים, הערט צו, יידן, ס'איז אַ מיאוסע מעשה! אַזאַ מעשה איז נאָך נישט געהערט געוואָרן זײַנט די וועלט שטייט, אַז ביי אונדז אין קאַסרילעווקע, זאָל זיך געפֿינען אַזאַ בעל־עבֿירהניק אַזאַ פּושע־ישראל, וואָס זאָל האָבן אַ פֿאַטעפֿאַלנאַסט צונעמען ביי אַ פֿרעמדן מענטש, נעבעך אַ טאַטע פֿון קינדער, אַזאַ אוצר מיט געלט, און ווען? אין אַזאַ הייליקן טאָג, ווי יום־כיפור, און אַפֿשר נאָך צו נעילה — אַזאַ מעשה איז דאָך נישט געהערט געוואָרן זײַנט די וועלט שטייט! סע גלויבט זיך מיר גאָרנישט אַז ס'קאָן געמאַלט זײַן אַזאַ זאָך, סע קאָן נישט זײַן בשום ענין ואופֿן! און אַפֿשר, אַ קשיא אויף אַ מעשה, יידן זענען נעבעך זשענדע אַ קערבל, ובפֿרט אַזאַ אָן אוצר, אַכצן הונדערט קאַרבן, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז גענוג גרויס, טאַמער איז עמעצער פֿון אונדז געשטרויכלט געוואָרן, באַשערט געווען עמעצן נעבעך אָן אומגליק, טאָן אַזאַ אָן עבֿירה אין אַזאַ טאָג, באַדאַרפֿן מיר זען די זאָך חוקר ודורש זײַן, דערגרונטעווען זיך בזיון שורש. הימל און ערד האָבן געשווירן, אַז דער אמת מוז אַרויף ווי בויםל אויפֿן וואָסער. על כּן, זאָגט ער, באַדאַרפֿן מיר זיך באַזוכן איינס דאָס אַנדערע, באַזוכן, באַטאַפֿן, טרייסלען אַלע קעשענעס, פֿונעם ערשטן בעל־הבית, זאָגט ער, ביזן שמש, נישט דורכלאָזן קיינעם נישט. נאָט, יידן, טרייסלט מיך!

אזוי האַט זיך אָפּגעזאָגט אונדזער רבֿ, רבֿ יוזיפֿל, און האַט זיך דער ערשטער צעגאַרטלט די קאַפּאַטע און איבערגעקערט אַלע קעשענעס אויף דער לינקער זײַט. און, אויף אים קוקנדיק, האָבן באַלעבאַטים זיך צעגאַרטלט און אויסגעקערט די קעשענעס, און מע האַט גענומען באַזוכן און באַטאַפֿן און טרייסלען איינס דאָס אַנדערע, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסלען, איז ער געוואָרן אַלערליי געשטאַלטן און האַט אָנגעהויבן טענהן, ערשטנס, אַז דער אורח איז אַ שווינדלער. ס'איז אַ מאַניפֿאַרגע פֿון אַ ליטוואק, מע האַט ביי אים קיינער קיין געלט נישט געגנבֿעט, שקר־וכזבֿ — איר זעט נישט, אַז ס'איז אַ געמאַכטע זאָך? ...

האַט דער עולם אָנגעהויבן נאָך: סטייטש, באַלעבאַטים האָבן זיך געלאָזט באַזוכן, פֿאַר וואָס זאָל מען לייזער־יוסלען אויסמיידן? נישטאָ קיין מיוחסים?, „באַזוכן! באַזוכן!“ האַט געשריגן דער גאַנצער עולם.

לייזער־יוסל האַט דערזען, אַז ס'איז שלעכט, האַט ער אָנגעהויבן בעטן זיך רחמים, מיט טרערן אויף די אויגן, מע זאָל אים נישט באַזוכן. ער האַט זיך געשוואָרן מיט כל השבֿועות, ער זאָל אזוי ריין זײַן פֿון שלעכטס, ווי ער איז ריין פֿון דער גנבֿה. נאָר וואָס דען? ס'איז אים אַ בזיון, זאָגט ער, ער בעט מע זאָל רחמנות האָבן אויף זײַנע יונגע יאָרן און מע זאָל אים נישט אָנטאָן דעם בזיון, מע זאָל אים נישט באַזוכן. „טוט מיר“, זאָגט ער, „וואָס איר ווילט, נאָר טרייסלען זאָלט איר מיך נישט!“ ווי געפֿעלט אײַך אַזאַ ימח־שמוניק? ווי מײַנט איר, אַ שטייגער, מע האַט אים עפעס געהערט? געליינט כּבוד? ...

נאָר שאַט! איך האָב אײַך גאָר פֿאַרגעסן דערציילן ווער איז דער לייזער־יוסל. דער דאָזיקער לייזער־יוסל איז אַלײַן נישט קיין קאַסרילעווקער. ער איז גאָר אַלײַן פֿון אַלדי שוואַרצע יאָר, נאָר ער שטייט אײַן ביי אונדז אין קאַסרילעווקע

פֿאַר אַן איידעם. דאָס האָט אים אונדזער נגיד אויסגעקראַצט פֿון ערגעץ. זיך באַרימט, אַז ער האָט דערמאָנט אַן אַבן-טובֿ, געהאַנדלט אַ מציאה פֿאַר זיין מאַכטער, טויזנט בלאַט גמראַ אויף אויסנווייניק און אַ בעל-תּנך, אַ בעל-לשון-קודש, און אַ בעל-חשבון, תּשבורת, מיט אַלגעברע, און אַ בתּבֿ-ארבא, הכלל מיט אַלע זיבעצן מעלות! געבראַכט צו פֿירן די צאַצקע, איז מען געגאַנגען קוקן אויף חידושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד איינגעהאַנדלט פֿאַר מציאה. מילא, אזוי אַ קוק טאָן אויף אים, איז גאַרנישט, אַ יונגערמאַן אַ זכר, נישט קיין מאַוסער יונגערמאַן, נאָר די נאָז אַ ביסל צו אַ לאַנגלעכע, אויגן ברענענדיקע, ווי צוויי קויל פֿייער, און אַ מויל — פּעך און שוועבל! מע האָט זיך גענומען מיט אים פֿאַרהערן אַ בלאַט גמראַ, אַ קאַפּיטל פּסוק, אַ שטיקל רמב"ם, דאָס, יענץ — אַש להבֿה! ער איז קלאַר, דער הונט, אומעטום, ווי אַ גוי אין אַשרי, ווי מע טוט אים אַ כאַפּ, איז ער אין דער היים! רבֿ יוזיפֿל אַליין האָט אויף אים געזאָגט, אַז ער מעג זיין אַ רבֿ בכל תּפּוצות ישׂראל ... און פֿון די אַלע היינטיקע זאַכן שמועסט מען נישט. איר קאַנט פֿאַרשטיין, ביי אונדז איז פֿאַראַן איינער אַ גאַנצער חקרן, זיידל רעב שעהס, אַ רעכטער משוגענער, איז ער אַ הונט אַקעגן לייזער יוסלען! היינט זיין שפּילן אין שאַך פֿאַרמאַגט נישט די גאַנצע וועלט! אַז מע שמועסט אַ געראַטענער!

אווודאי האָט די שטאַט מקנא געווען אונדזער נגיד אויף אַזאַ תּכשיט, כאַטש אַפֿילו דער עולם האָט געשמועסט, אַז דער תּכשיט איז געבאַפּט אויף דער מעשֿה. דהיינו? ס'איז נישט געפֿעלן דער עולם, וואָס ער איז צו קלוג (וואָס צו — איז איבעריק) און איז צו פֿיל אַן עניו ביי זיך, אַ גוטער ברודער מיט עטלעכן באַזונדער, זאַפּאַניבראַט מיטן קלענסטן פֿונעם קלענסטן, עס מעג זיין אַ בחור, עס מעג זיין אַ מיידל, עס מעג זיין אַן אַשת-איש ... היינט איז נישט געפֿעלן דאָס אַרומגיין זיינס — פֿאַרטראַכט, קומט אין שול אַרײַן שפּעטער פֿון אַלעמען, טוט אַן דעם טלית און קוקט אין „באַר-מױס-חיים“, אַדער אין „אַבן-עזראַ“ אַרײַן, די יאַרמלקע פֿון יענער זייט, און דאַוונען נישט אַ לעק! מע זאָל עפעס זען אויף אים שלעכטס האָט מען נישט געזען גאַר נישט, געמורמלט האָט מען, אַז קיין גרויסער יראַשמים איז ער נישט — אַ מענטש מיט אַלע מעלות קאָן נישט זיין!

בך הוה. אַז ס'איז געקומען צו לייזער-יוסלען און מע האָט זיך גענומען צום בחור, וואָס איז די מעשֿה, וואָס ער לאַזט זיך נישט באַזוכן — דאָס איז דאָך שוין אַ סימן, אַז דאָס געלט איז ביי אים! מאַכט ער: לאַז מען אים געבן אַ שבועה דאָררייטא, לאַז מען אים שניידן, בראַקן, בראַטן, ברענען, אַבי נישט טרייסלען די קעשענעס! דאָ איז שוין אונדזער רבֿ יוזיפֿל, כאַטש ער איז אַ מענטש אַן אַ גאַל, אויך אַרויס פֿון די פּלים און האָט זיך צעשריגן אויף אים:

דו אַזעלכער און אַ אַזעלכער! ביסט דאָך ווערט, מע זאָל דיך ווייס איך וואָס! סמייטש, דו זעסט, סע צאַפּט זיך יידן בלוט, אַלע זענען מוחל אויפֿן בזיון און לאַזן זיך באַזוכן, ווילסטו זיין אַ יוצא מין הבלל?! ממה-נפֿשך, אַדער זיי זיך מודה און געב-אַפּ דאָס געלט, אַדער ווייז די קעשענע! שפּילסט זיך מיט, קיין עין-הרע, אַן עדה יידן? מע וועט דאָך דיר דאָ איך ווייס אַליין נישט וואָס!

קיצור-הדבֿר, דער עולם האָט אים גענומען, דעם שיינעם בחור, מע האָט אים אַנידערגעלייגט מיט גוואַלד און מע האָט אים גענומען באַזוכן און באַטאַפּן, טרייסלען אַלע קעשענעס, און מע האָט ביי אים אויסגעטרייסלט ... אַנו, טרעפֿט וואָס? אַפּגעגריזשעטע ביינער פֿון אַ פֿערטל ערף און אַ פֿאַר טויף נאָך גאַר פֿרישע קערלעך פֿון נאָר-וואָס אויפֿגעגעסענע פֿלוימען! איר פֿאַרשטייט, וואָס פֿאַר אַ חן דאָס האָט געהאַט, אַז מע האָט אויסגעטרייסלט ביי אונדזער תּכשיט דעם דאָזיקן אוצר? ... איר פֿאַרשטייט, וואָס פֿאַר אַ פּנים ער האָט געהאַט, און דער שווער זיינער, דער נגיד, און דער רבֿ נעבעך? ... אונדזער רבֿ יוזיפֿל האָט זיך פֿאַר בזיון אַפּגעקערט אין אַ זייט, נישט געקאַנט קוקן גלייך אין די אויגן אַרײַן. און אַז דער עולם איז נאָך דעם געגאַנגען פֿון בית-מדרש אַהיים אַפּפּאַסטן זיך, האָט מען נישט אויפֿגעהערט צו דערציילן פֿונעם אוצר, וואָס מע האָט אויסגעטרייסלט ביים תּכשיט און מע האָט זיך געקאַמטשעט פֿאַר געלעכטער! נאָר איין רבֿ יוזיפֿל איז געגאַנגען איינער אַליין, אַראַפּגעלאַזט דעם קאַפּ, פֿאַרוואַרגט און פֿאַרצרהט, נישט געקאַנט קוקן קיינעם אין די אויגן אַרײַן, גלייך ווי מע וואַלט דאָס אויסגעטרייסלט ביי אים אַליין ...

דער ייד האָט, ווייזט אויס, געענדיקט זיין געשיכטע, וואָרעם ער האָט זיך גענומען צוריק צום רייכערן.

— און דאָס געלט? — האָבן מיר אים אַ פֿרעג געגעבן אַלע אין איין קול.

— וואָסער געלט? — מאַכט צו אונדז דער תּמעוואַטע און בלאַזט דעם רויך.

— וואָס הייסט וואָסער געלט? די אַכצנהונדערט ...

— אַ-אַ? ציט ער אויס. — די אַכצנהונדערט? פֿאַרפֿאַלן.

— פֿאַר פֿאַלן?

— פֿאַר — פֿאַ — לן!!!